

**SCIENCE**  
**PROBLEMS.UZ**

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences  
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

# Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

7-maxsus  
son (5-jild)

**2025**

# **SCIENCEPROBLEMS.UZ**

## **IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI**

*№ 5/7 (5) – 2025*

## **АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

## **ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**

**TOSHKENT-2025**

## **BOSH MUHARRIR:**

Isanova Feruza Tulqinovna

## **TAHRIR HAY'ATI:**

### *07.00.00- TARIX FANLARI:*

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

### *08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:*

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

### *09.00.00- FALSAFA FANLARI:*

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

### *10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:*

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

### *12.00.00- YURIDIK FANLAR:*

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

#### *13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:*

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

#### *19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:*

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

#### *22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:*

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

#### *23.00.00- SIYOSIY FANLAR*

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

---

## **OAK Ro'yxati**

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

---

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

### **Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

### **Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).

**07.00.00 – TARIX FANLARI**

*Izzatullayev Bobirjon Izzatullayevich*

|                                                                                               |       |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| XALQARO MUNOSABATLARDA RAQAMLI DIPLOMATIYANI TADQIQ<br>ETISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI ..... | 10-14 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

**08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI**

*Mannopova Elzara Toraxanovna*

|                                                                                                              |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| HR TRANSFORMATION: COMPARATIVE ANALYSIS OF DEVELOPED<br>AND DEVELOPING ECONOMIES CANADA AND UZBEKISTAN ..... | 15-21 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Загребельская Милена Владимировна*

|                                                                                                                                                                                            |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| РАЗВИТИЕ ПРЕДИКТИВНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ МАТЕРИАЛЬНО-<br>ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НЕФТЕГАЗОВОГО КОМПЛЕКСА:<br>ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ, АДАПТИВНЫЕ И ЦИФРОВЫЕ ДРАЙВЕРЫ<br>УСТОЙЧИВОСТИ ..... | 22-31 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Dr. Abror Kucharov and Dr. Jyoti Meshram*

|                                                            |       |
|------------------------------------------------------------|-------|
| SECTORAL ANALYSIS OF INDIAN INVESTMENT IN UZBEKISTAN ..... | 32-42 |
|------------------------------------------------------------|-------|

*Суюнова Зухра*

|                                                                                                    |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И АУДИТА ОСНОВНЫХ<br>СРЕДСТВ В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ ..... | 43-49 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Суюнова Фотима, Суюнова Саодат*

|                                                                            |       |
|----------------------------------------------------------------------------|-------|
| ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ УЗБЕКИСТАНА:<br>ТРЕНДЫ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ..... | 50-62 |
|----------------------------------------------------------------------------|-------|

**09.00.00 – FALSAFA FANLARI**

*Xudoyqulov Yo'lchi Azamqulovich*

|                                                                                        |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| HARBIY TADQIQOTCHI FAOLIYATIDA FANLARARO YONDASHUVLARDAN<br>FOYDALANISH ZARURATI ..... | 63-69 |
|----------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Majitov Maxmud*

|                                                                 |       |
|-----------------------------------------------------------------|-------|
| G'ARB FALSAFASIDA SHAXS HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR TADQIQI ..... | 70-76 |
|-----------------------------------------------------------------|-------|

*Latipov Sardor Shavkatovich*

|                                                                                                      |       |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| JAMIYATDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOIIY<br>ASOSLARI VA AMALGA OSHIRISH SHAKLLARI ..... | 77-81 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Ibraximova Dilorom Saloydinovna*

|                                                                                    |       |
|------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| HUQUQSHUNOS AXLOQIIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING<br>IJTIMOIIY ZARURIYATI ..... | 82-87 |
|------------------------------------------------------------------------------------|-------|

*Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich*

|                                                                |       |
|----------------------------------------------------------------|-------|
| JADID MAKTABLARINING O'QITISH TIZIMI VA PEDAGOGIK MEROSI ..... | 88-91 |
|----------------------------------------------------------------|-------|

*Muslimov Sherzod Akbarovich*

|                                                                                   |       |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-------|
| ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING "BOBURNOMA" ASARIDA<br>INSON VA OILA MUAMMOSI ..... | 92-96 |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-------|

|                                                                                                                                 |        |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| <i>Jantayev Maksud Ibragimovich</i><br>AL-XORAZMIYNING ILMIY TADQIQOT HAQIDAGI QARASHLARINING<br>DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI ..... | 97-101 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|

|                                                                                                                                                |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Qosnazarova Palzada</i><br>TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATI VA TA'LIM-TARBIYA, ADABIYOT<br>MASALALARINING IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSLARI ..... | 102-106 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

## **10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI**

|                                                                                                                                                                       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Xasanova Sohibjamol Soatmurod qizi</i><br>TILNING KOGNITIV FUNKSIYASI VA AXLOQIY-BAHOLASH<br>(YAXSHILIK/YOMONLIK) KATEGORIYALARINING KONSEPTUAL SHAKLLANISHI ..... | 107-110 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                                                        |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Burxonova Go'yoxon G'ulomovna</i><br>TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA LOTIN TILI VA TIBBIY<br>TERMINOLOGIYANI SAMARALI O'QITISH USHLUBLARI ..... | 111-115 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                                                   |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i><br>JADID ADIBI – TO'LAGAN XO'JAMYOROV (TAVALLO) BADIY<br>PUBLITSISTIKASINING TIL VA USHLUBI TAHLILI ..... | 116-122 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                                                                                          |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Yuldasheva Ruxshona Rustamjon qizi</i><br>INGLIZ TILIDAGI OTLI KOLLOKATSIYALARNING LISONIY MODELLARI<br>VA ULARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONIDAGI ADEKVATLIK<br>MUAMMOLARI ..... | 123-126 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                        |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Xolmurotova Gulnora</i><br>ERKIN A'ZAMNING "OTOYINING TUG'ILGAN YILI" QISSASIDA USTOZ OBRAZI<br>BADIY TALQINI ..... | 127-132 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

## **12.00.00 – YURIDIK FANLAR**

|                                                                                         |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Kadirova Moxigul Xamitovna</i><br>SURISHTIRUVNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI ..... | 133-138 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                                  |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Xidoyatov Baxtiyar Batirovich</i><br>O'ZBEKISTON JINOYAT PROTSESSIDA SUDGA QADAR ISH YURITISHNING<br>RIVOJLANISH TARIXI ..... | 139-147 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                                                   |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Давронов Атобек Равшанович</i><br>УЧАСТИЕ СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ<br>В СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ ..... | 148-155 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                                                  |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Alishayev Sobir Tursunboyevich</i><br>JINOYAT ISHLARI BO'YICHA SUDLOVGA TEGISHLILIKNI ANIQ<br>BELGILASHNING HUQUQIY VA AMALIY AHAMIYATI ..... | 156-161 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                                                                                     |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Mamatmurodov Farrux</i><br>THE UNIQUENESS OF THE SUKUK FINANCIAL INSTRUMENT.<br>THEORETICAL ANALYSIS OF THE UNIQUE SIMILARITIES<br>AND DIFFERENCES BETWEEN SUKUK AND BONDS ..... | 162-168 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                                                           |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Худайбергенов Бахрам, Эгамбердиев Ферузбек</i><br>ПОДАЧА ЖАЛОБ И РАССМОТРЕНИЕ ИХ СЛЕДСТВЕННЫМ СУДЬЕЙ<br>НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА ..... | 169-180 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

|                                                                                                                                                                                                       |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Хайдарова Хилола Анваровна</i><br>ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЗАВЕЩАНИЯ КАК ОСНОВНОГО<br>СПОСОБА РАСПОРЯЖЕНИЯ НАСЛЕДСТВЕННЫМИ ПРАВАМИ .....                                                                | 181-186 |
| <i>Normatov Ermatat</i><br>SHAHAR AHOLISINING ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDAGI<br>HUQUQLARI VA MAJBURIYATLARI .....                                                                                  | 187-196 |
| <i>Abdurasulova Xadichaxon Ravshanbek qizi</i><br>MEHNAT QONUNCHILIGINI BUZISH BILAN BOG'LIQ JINOYAT QONUNI<br>NORMALARINING RIVOJLANISH TARIXI .....                                                 | 197-205 |
| <i>Xazratov Mexriddin Faxriddin o'g'li</i><br>THE CONCEPT OF DIGITAL SERVICES AS AN OBJECT OF CIVIL LAW RELATIONS .....                                                                               | 206-210 |
| <i>Mamataliyeva Shahnoza Xushmamat qizi</i><br>ISHNI SUDGA QADAR YURITISH BOSQICHIDA JINOYAT PROTSESSI<br>ISHTIROKCHILARINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING<br>O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI .....          | 211-218 |
| <i>Abduazizov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i><br>USTUN MUZOKARA KUCHI VA UNING SUISTE'MOLLIK SHAKLLARI:<br>GERMANIYA, YAPONIYA VA JANUBIY KOREYA AMALIYOTINING QIYOSIY TAHLILI ....                       | 219-228 |
| <i>Uralov Sarbon Sardorovich</i><br>AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR ETILAYOTGAN<br>FIRIBGARLIK JINOYATLARI TAHLILI .....                                                                         | 229-236 |
| <i>Abdurashidov Abdurauf Abdurashidovich</i><br>VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN BEZORILIK<br>JINOYATLARINING XUSUSIYATLARI .....                                                           | 237-243 |
| <b>13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI</b>                                                                                                                                                                  |         |
| <i>Rashidov Anvarjon Sharipovhich</i><br>BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI METODIKASIDA RAQAMLI<br>TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI .....                         | 244-248 |
| <i>Maydonova Saboxat Sadulloyevna</i><br>O'QUVCHILARNING KITOBXONLIKKA BO'LGAN QIZIQISHINI OSHIRISHDA<br>OILA VA MAKTAB O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING INNOVATSION USULLARI .....                          | 249-253 |
| <i>Jo'rayeva Zarifa Oltinboy qizi</i><br>JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA DAM OLISH DAQIQALARI<br>VA PAUZALARI .....                                                                       | 254-259 |
| <i>Kulidjanova Yulduzxon Inomjon qizi</i><br>AKADEMIK LITSEYLARDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR<br>IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH<br>("INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI" FANI MISOLIDA) .....  | 260-267 |
| <i>Нажметдинова Наргиза Сайфетдиновна</i><br>ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ К ЭПОХЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА:<br>АНАЛИЗ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ<br>ИХ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ ..... | 268-277 |
| <i>Haqberdiyev Baxtiyor, Ismog'ilova Madinabonu, Ro'ziqulova E'zoza</i><br>INTERYER DIZAYNIDA RANGLAR PSIXOLOGIYASI .....                                                                             | 278-282 |



*Kutliyeva Feruzaxon Yusupovna*

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI KOMPETENTLIGINI

TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA TAHLILI ..... 283-289

**Received:** 4 August 2025  
**Accepted:** 10 August 2025  
**Published:** 30 August 2025

*Article / Original Paper*

## **THE RIGHTS AND OBLIGATIONS OF URBAN RESIDENTS IN ENVIRONMENTAL PROTECTION**

**Normatov Ermamat Toyir ogli,**

PhD Researcher of Tashkent State University of Law

Email: [normatovermamat@gmail.com](mailto:normatovermamat@gmail.com)

**Abstract.** The article is dedicated to the rights and responsibilities of urban residents in environmental protection. It elaborates on every citizen's right to a clean environment, the right to receive information, and the right to participate in decision-making. The article also lists the key obligations of the population, such as fostering ecological culture, showing respect for nature, and actively participating in community work for environmental preservation. The conclusion offers important suggestions, including strengthening environmental education, reinforcing state and public control, and implementing innovative solutions. The article proposes practical steps aimed at increasing the ecological responsibility of city dwellers and creating a clean, healthy living environment.

**Keywords:** environmental protection, environmental rights, environmental responsibilities, right to information, ecological culture.

## **SHAHAR AHOLISINING ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDAGI HUQUQLARI VA MAJBURIYATLARI**

**Normatov Ermamat Toyir o'g'li**

Toshkent davlat yuridik universiteti

tayanch doktoranti

**Annotatsiya.** Maqola shahar aholisining atrof-muhitni muhofaza qilishdagi huquqlari va majburiyatlariga bag'ishlangan. Unda har bir fuqaroning toza atrof-muhitga bo'lgan huquqi, axborot olish va qaror qabul qilishda ishtirok etish huquqlari batafsil yoritilgan. Shuningdek, maqolada aholining atrof-muhitni asrash bo'yicha ekologik madaniyat, tabiatga hurmat va jamoat ishlarida faol ishtirok etish kabi asosiy majburiyatlari sanab o'tilgan. Xulosa qismida esa ekologik ta'limni kuchaytirish, davlat va jamoatchilik nazoratini mustahkamlash, innovatsion yechimlarni joriy etish kabi muhim takliflar berilgan. Maqola shahar aholisining ekologik mas'uliyatini oshirishga va toza, sog'lom yashash muhitini yaratishga qaratilgan amaliy qadamlar taklif qiladi.

**Kalit so'zlar:** atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik huquqlar, ekologik majburiyatlar, axborot olish huquqi, ekologik madaniyat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI7Y2025N28>

**Kirish.** Bugungi kunda shaharlar faqat iqtisodiy markazlar emas, balki murakkab ekologik tizimlarning tugun nuqtalariga ham aylangan. Har bir ko'cha, har bir qurilish, har bir transport vositasi shahar ekologik muhitiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi. Aholi zichligi yuqori bo'lgan hududlarda atrof-muhitga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, uni muhofaza qilish faqat davlat idoralari yoki ekologik tashkilotlarning emas, balki har bir fuqaroning kundalik burchiga aylanishi kerak. Chunki, bugungi kunga kelib, shaharlarda atmosfera havosining ifloslanishi, maishiy va sanoat chiqindilarining ko'pligi, suv resurslarining ifloslanishi va tanqisligi, yashil hududlarning kamayishi, shovqin ifloslanishi,

havo haroratining ekstremal o'zgarishlari, qurilish chiqindilari va zaharli moddalar bilan yerning ifloslanishi va aholining ekologik madaniyat darajasining pastligi kabi turli darajadagi muammolar kuzatilib kelmoqda. Bularning barchasi shaharlarda yashayotgan aholining huquq va majburiyatlarga uzviy daxldor.

Inson va tabiat o'rtasidagi bog'liqlikni anglash, ayniqsa urbanizatsiya tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan bugungi davrda, dolzarb masalaga aylangan. Sog'lom hayot uchun faqat zamonaviy uylar, rivojlangan infratuzilma emas, balki toza havo, ichimlik suvi, yashil maydonlar va umumiy ekologik barqarorlik ham muhimdir. Aynan shahar aholisining ekologik xabardorligi, huquqiy bilimi va mas'uliyati atrof-muhit holatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Shu bois, fuqarolarning atrof-muhitni muhofaza qilishdagi huquq va majburiyatlarini aniqlashtirish, ularni amaliy hayotga tatbiq etish va jamoaviy mas'uliyatni oshirish – bugungi kun talabi bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolada shahar aholisiga tegishli ekologik huquqlar va ularning bajarishi lozim bo'lgan majburiyatlari huquqiy, ijtimoiy va axloqiy mezonlar asosida tahlil qilinadi.

**Material va metodlar.** Maqolada shahar aholisining atrof-muhitni muhofaza qilishdagi huquqlari va majburiyatlariga oid amaldagi qonun hujjatlari tahlil qilinib, muallif bir qancha ilmiy metodlardan foydalangan holda ularni takomillashtirish yuzasidan o'z fikr-mulohazalarini bildiradi. Ilmiy maqolada qo'llanilayotgan metodlar tadqiqotning maqsadi, mavzusi va yo'nalishiga qarab tanlanishi va ular tadqiqotning ilmiyligi, ishonchliligi hamda natijalarning haqiqiylikini ta'minlashini hisobga olib, ilmiy ish taqqoslash va umumlashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish, ilmiy xulosa chiqarish, aniqlik va izchillik metodlarni o'z ichiga qamrab oladi.

### Asosiy qism

#### I. Shahar aholisi ekologik huquqlari

Qulay atrof-muhitga ega bo'lish huquqi insonning yashash huquqi kabi chambarchas bog'liq bo'lgan asosiy huquqidir biri hisoblanadi. Chunki, Yerdagi hayot suv, havo va tuproq kabi ekologik resurslarsiz barqaror bo'lmaganligi sababli, bu inson huquqlarini birgalikda ko'rib chiqmaslikning imkoni mavjud emas. Sababi O'zbekiston Respublikasi bosh qomusida birinchilardan bo'lib, shaxsiy huquq va erkinliklari belgilab berilgan. Bundan tashqari insonlarning siyosiy huquq va erkinliklari, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar borligi belgilangan. Bundan ko'rishimiz mumkinki, insonlarning ekologik huquqlari boshqa huquqlar bilan uzviy bog'lanishda va rivojlanishda.

Aholining atrof-muhitni muhofaza qilishdagi huquqlari haqida gap ketganda birinchilardan bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 2023-yil 30-may oyidagi yangi tahrirga e'tibor qaratishimiz lozim. Chunki, yangi tahrirdagi konstitutsiyaga atrof-muhitni muhofaza qilish va uni asrash bo'yicha yangi normalar kiritildi. Fuqarolarning huquqlari tomonidan qaraydigan bo'lsak, Yashash muhiti inson salomatligi, ruhiy holati va ijtimoiy farovonligi bilan bevosita bog'liq. Atrofimizdagi havo sifati, suvning tozaligi, yashil hududlarning mavjudligi bizning kundalik hayotimizni belgilaydi. Shu sababli, **qulay va xavfsiz atrof-muhitga ega bo'lish har bir insonning asosiy konstitutsiyaviy huquqlaridan biridir.** O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 49-moddasida belgilanishicha: "Har kim qulay atrof-muhitga, uning holati to'g'risidagi ishonchli axborotga ega bo'lish huquqiga ega."

Bu norma bejiz kiritilmagan. Chunki ekologik xavfsizlik va barqarorlik — bu davlat yoki hukumatning biryozlama vazifasi emas, balki butun jamiyatning umumiy qadriyati va muhim zarurati hisoblanadi. Inson qulay atrof-muhitga ega bo'lmagan ekan, na uning salomatligi, na moddiy ne'matlar, na ijtimoiy taraqqiyot barqaror bo'lishi mumkin.

Yana bir muhim jihati shundaki, fuqaroning atrof-muhit to'g'risida ishonchli axborotga ega bo'lish huquqi — bu uni befarq tomoshabinga emas, balki faol ishtirokchiga aylantiradi. Agar fuqaro atrof-muhitda qanday o'zgarishlar bo'layotganini bilsa — masalan, suv zaharlanganmi, havoda zararli gazlar miqdori ortib ketganmi yoki chiqindi poligonlari qayerda joylashgan — u bu holatlarga nisbatan o'z vaqtida choralar ko'rish, murojaat qilishi, hatto ekologik nazoratda ishtirok etishi mumkin.

Biroq bu huquqni amalga oshirish uchun bir qancha shart-sharoitlar talab qilinadi: **birinchidan**, axborotning ochiqdigi va shaffofdigi, **ikkinchidan**, ushbu axborotni aholiga yetkazishning qulay va tezkor mexanizmlarining mavjudligi, **uchinchidan esa**, axborotga nisbatan ishonch va javobgarlik. Afsuski, ayrim holatlarda axborot yashiriladi yoki unga noto'g'ri talqin beriladi. Bu esa nafaqat fuqarolarning ishonchini yo'qotadi, balki ekologik muammolarni chuqurlashtiradi.

O'zbekiston Respublikasining "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonunining 12-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi aholisi o'z salomatligi va kelajak avlod salomatligi uchun qulay tabiiy muhitda yashash, shuningdek, o'z salomatligini atrof-muhitning zararli ta'siridan muhofaza qilish huquqiga egadir[1]. Mazkur norma fuqarolarning ekologik xavfsizlik borasidagi konstitutsiyaviy huquqlarini muayyanlashtiradi hamda ularni amalda ta'minlashning asosiy kafolatlaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, ushbu modda doirasida fuqarolarga tabiatni muhofaza qilish bo'yicha jamoat tashkilotlariga birlashish, atrof tabiiy muhitning holati va uni muhofaza qilish borasida ko'rilayotgan choralar to'g'risida axborot so'rash va olish huquqlari kafolatlangan. Bu esa aholining ekologik boshqaruv va qaror qabul qilish jarayonlarida ishtirok etishiga yo'l ochadi. Mazkur huquqiy tamoyillar xalqaro huquq me'yorlariga ham mos keladi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi 2024-yil 25-mart kuni Birlashgan Millatlar Tashkilotining Yevropa iqtisodiy komissiyasi doirasida qabul qilingan Atrof-muhitga oid axborotga kirish, qaror qabul qilishda jamoatchilik ishtirokini ta'minlash va adolatga murojaat qilish to'g'risidagi Konvensiyaga (Orxus konvensiyasi) qo'shilgan[2]. Mazkur Konvensiya insonning sog'lom atrof-muhitga bo'lgan huquqlarini himoya qilishga qaratilgan muhim xalqaro hujjat hisoblanib, u tegishli davlat organlari, fuqarolar va jamoatchilik o'rtasida ekologik axborotlarni olish va ulardan foydalanishni ta'minlashga qaratilgan. Ushbu konvensiya, xususan, aholining ekologik axborotga erkin, o'z vaqtida va ishonchli tarzda kirish huquqini mustahkamlaydi.

Konvensiyaga qo'shilish orqali hukumat raqamli platformalar va markazlashtirilgan ma'lumotlar bazalarini ishlab chiqish orqali shaffoflikni oshirishi va axborotga kirishni yaxshilashi majburiyatini o'z zimmasiga oladi. Chunki, hozirga kelib havo va suv sifati, ifloslanish darajasi, sanoat chiqindilari, ularning ta'siri va tartibga soluvchi harakatlarni aholiga yetkazib borish muhim ahamiyatga ega. Ushbu ma'lumotlar bazasi muntazam ravishda yangilanib turishi, foydalanuvchilar uchun qulay va qidirib topish oson bo'lishi kerak. Bundan tashqari, hukumat atrof-muhit bilan bog'liq favqulodda vaziyatlar yoki ifloslanish hodisalari to'g'risida zudlik bilan xabardor qilish tizimlarini qabul qilishi kerak. Atrof-muhit holati bo'yicha yillik, keng qamrovli hisobotlarni nashr etish ham atrof-muhit tendensiyalari,

muammolar va hukumatning javob choralari haqida batafsil ma'lumot beruvchi shaffoflikni oshirishga yordam beradi[3].

Shunday ekan, ushbu konvensiya — inson huquqlarining muhim kafolati bo'lishi bilan birga, davlat va jamiyat o'rtasida ekologik mas'uliyatning uzviy bog'liqligini ham namoyon etadi. Qachonki, fuqarolar atrof-muhit haqida to'liq va haqqoniy ma'lumotga ega bo'lsalar, ular ekologik muammolarga nisbatan befarq bo'lmaydilar. Aksincha, o'z huquqlarini bilgan va himoya qilgan holda, yashash muhitini asrashda faol ishtirok etadilar. Qulay atrof-muhitga va ishonchli ekologik axborotga ega bo'lish huquqi — bu shunchaki rasmiy norma emas. Bu insoniy hayotning sifatini belgilovchi, ekologik adolatni ta'minlovchi va fuqarolik faolligini rag'batlantiruvchi asosiy huquqlardan biridir. Uni hurmat qilish va hayotga tatbiq etish — har bir fuqaro va davlat idorasining burchidir.

Yangi tahrirdagi konstitutsiyaning 49-moddasi ikkinchi bandiga fuqarolarni huquqlarini himoya qilish maqsadida shunday yangi norma “Davlat fuqarolarning ekologik huquqlarini ta'minlash va atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatilishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida shaharsozlik faoliyati sohasida jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi” deb qo'shildi.

Zamonaviy urbanizatsiya jarayoni nafaqat taraqqiyotning belgisidir, balki ekologik muvozanatga eng katta xavf tug'diruvchi omillardan biri hamdir. Ayniqsa, shaharsozlik faoliyati – ya'ni infratuzilma qurilishi, yo'l va uy-joylarning kengaytirilishi – ko'pincha tabiatga bevosita ta'sir etadi. Shu sababli davlatning ekologik siyosatida fuqarolarning ekologik huquqlarini ta'minlash va atrof-muhitga zararli ta'sirni oldini olish ustuvor masalaga aylangan.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida, xususan, shaharsozlik va ekologik xavfsizlik sohalarida, jamoatchilik nazoratini ta'minlash g'oyasi tobora muhimlik kasb etmoqda. “Davlat fuqarolarning ekologik huquqlarini ta'minlash va atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatilishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida shaharsozlik faoliyati sohasida jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi” degan norma — aynan mana shu yondashuvni mustahkamlaydi.

Ushbu norma nafaqat davlatning ekologik siyosatini, balki fuqaroning undagi rolini ham belgilab beradi. Endi fuqarolar shunchaki passiv tomoshabin emas, balki faol nazoratchi, muhofazachi sifatida ishtirok etadi. Ular turar joyi yaqinida qurilishi rejalashtirilayotgan obyektlarning ekologik xavfsizligi, yashil zonalarini qisqartirmasligi yoki yer-suv resurslariga salbiy ta'sir ko'rsatmasligini nazorat qilishga haqli.

Biz bilamizki, O'zbekiston Respublikasining “Jamoatchilik nazorati to'g'risida”gi qonunga ko'ra, jamoatchilik nazorati subyektlari O'zbekiston Respublikasi fuqarolari (bundan buyon matnda fuqarolar deb yuritiladi), fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, shuningdek qonunchilikda belgilangan tartibda ro'yxatga olingan nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari jamoatchilik nazorati subyektlaridir deb belgilab qo'yilgan[4].

Shaharsozlik faoliyatida jamoatchilik nazoratining shakllari quyidagilardan iborat:

davlat organlariga murojaatlar va so'rovlar;

davlat organlarining ochiq hay'at majlislarida ishtirok etish;

jamoatchilik muhokamasi;

jamoatchilik eshituvi;

jamoatchilik monitoringi;

jamoatchilik ekspertizasi;  
jamoatchilik fikrini o'rganish;

fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan davlat organlari mansabdor shaxslarining hisobotlari va axborotini eshitish.

Xitoyning Xiamen Universiteti professori Dai Mingxiaoning ta'kidlashishicha, *Atrof-muhitni boshqarishda jamoatchilik ishtiroki xatti-harakatlari ikkita asosiy shaklini o'z ichiga oladi. Birinchidan, odamlar energiyani tejash va axlatdan voz kechish kabi shaxsiy atrof-muhitni muhofaza qilish choralari bilan shug'ullanadilar. Ikkinchidan, jamoatchilik hukumatga ifloslanish holatlari haqida xabar berish va ularning atrofidagi g'ayritabiiy ekologik sharoitlarni ta'kidlashda muhim rol o'ynaydi.* Hukumatning atrof-muhitni muhofaza qilishdagi muhim rolini hisobga olgan holda, atrof-muhit sifatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadigan qarorlar odatda davlat organlari tomonidan qabul qilinadi. Biroq, ko'plab ifloslantiruvchi harakatlar yashirin tarzda sodir bo'lib, ifloslanishdan salbiy ta'sir ko'rsatgan fuqarolar guruhlarini bunday xatti-harakatlar haqida hokimiyatga xabar berishga undaydi. Shuning uchun 1980-yillardan boshlab atrof-muhitni boshqarishda pastdan yuqoriga fuqarolarning ishtiroki global miqyosda rag'batlantirildi[5].

Bularning barchasi nafaqat huquqiy kafolat, balki ekologik demokratiya ko'rinishidir. Chunki ekologik xavfsizlik masalasi – bu davlat va xalq o'rtasidagi ikki tomonlama mas'uliyatli hamkorlikdir. Fuqaro ekologik huquqlarga ega bo'lishi bilan birga, uni himoya qilishda ham faol bo'lishi zarur. Davlat esa bu yo'lda zarur infratuzilma, axborot ochiqligi, qonuniy kafolatlar va ishonchli mexanizmlarni ta'minlashi shart.

Davlat tomonidan jamoatchilik nazoratiga yaratilgan shart-sharoitlar – bu oddiy fuqaroni ekologik siyosatga qo'shish orqali sog'lom va barqaror shahar muhitini yaratish yo'lida tashlangan muhim qadamdir. Bu huquq va imkoniyatlar faqat qog'ozda emas, balki hayotda amalda bo'lishi, har bir shahar fuqarosining o'z atrof-muhitiga befarq bo'lmasligi esa barchamizning umumiy burchimizdir.

## II Shahar aholisi ekologik majburiyatlari

Insoniyat taraqqiyoti tabiat in'omlarini o'zlashtirish asosida kechmoqda. Ammo texnologik rivojlanish, urbanizatsiya va iste'molchilik madaniyati bilan birga, insonning tabiatga bo'lgan munosabati ko'p hollarda zarar yetkazish yo'nalishida bo'lib kelmoqda. Shu sababli bugungi kunda ekologik barqarorlik va yashash muhitini saqlab qolish har bir fuqaroning nafaqat huquqi, balki majburiyatiga aylangan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 62-moddasida aks etgan: **“Fuqarolar atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga majburdirlar.”** Ushbu norma aholining atrof-muhitni muhofaza qilish masalasida asosiy tamoyil desak adashmagan bo'lamiz.

Bu norma faqatgina odob-axloq doirasida emas, balki huquqiy jihatdan ham fuqarolarning ekologik mas'uliyatini ifodalaydi. Zero, ekologik muhofaza bir kishining emas, balki jamiyatning umumiy manfaatini ko'zlagan tizimli jarayondir. Har bir fuqaroning ekologik ongli harakati — chiqindini saralab tashlashi, daraxt kesilishiga qarshi chiqishi, suv va elektr energiyasidan tejab foydalanishi — bu yirik tizimning muhim bo'lagi hisoblanadi.

Qonun bilan belgilangan majburiyat — bu harakatga da'vatdir. Fuqarolar atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish orqali o'z salomatligini, avlodlar salomatligini, jamiyatning ekologik xavfsizligini ta'minlaydi. Boshqacha aytganda, ekologik madaniyat fuqarolik

madaniyatining ajralmas qismiga aylanishi zarur. Chunki tabiat — bu faqat resurs emas, balki inson hayotining negizi, manbai, hayotiy muvozanatidir.

Bugun bir fuqaro tomonidan ekilgan daraxt ertaga butun mahalla uchun soya, havo va yashillik manbai bo'ladi. Aksincha, bir kishining beparvoligi – masalan, zaharli moddalarni to'g'ridan-to'g'ri kanalizatsiyaga quyishi – yuzlab odamlarning sog'lig'iga zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli, fuqarolarning ekologik majburiyatlari bevosita boshqa odamlarning huquqlari bilan bog'liq bo'lib, har bir insonning xatti-harakatlari jamiyat ekologik barqarorligiga ta'sir qiladi.

O'zbekiston Respublikasining "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonunining 3-moddasida tabiatni muhofaza qilishdan maqsad keltirilgan bo'lib, unga ko'ra;

inson salomatligi uchun, ekologik muvozanatni saqlash uchun, respublikani samarali va barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish manfaatlari yo'lida tabiatdan oqilona va uni ishdan chiqarmaydigan qilib foydalanish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

jonli tabiatning turlari va genetik fondi boyligini saqlab qolish;

ekologiya tizimlari, landshaftlar va noyob tabiat obyektlari xilma-xilligini saqlab qolish;

ekologiya xavfsizligini ta'minlash;

tabiat obyektlari bilan bog'liq moddiy madaniy meros obyektlarini asrab qolishdir.

Fuqarolar o'z majburiyatlariga adolatli yondashmasa, kelajak avlod uchun asrashimiz kerak bo'lgan tabiatga juda katta zarar yetkazishimiz va bu zararlarni tiklash imkoniyati bo'lmaganligi sababli kelajak avlod bizni kechirmasligi mumkin. atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish – bu nafaqat qonuniy majburiyat, balki odamlarga, kelajak avlodlarga, hayotga bo'lgan hurmatning ifodasidir. Qonun bizdan bu borada befarq bo'lmaslikni talab qiladi. Shaxsiy mas'uliyat, jamoaviy ong va qonuniy majburiyat uyg'un bo'lsa, sog'lom muhit, barqaror kelajak va yashil shaharlar biz uchun haqiqatga aylanishi mumkin.

Ekologik barqarorlik uchun amaliy majburiyatlar: har bir fuqaroning asosiy vazifasi hisoblanadi.

Bugungi kunda insoniyat sivilizatsiyasi taraqqiyot bosqichida turibdi: texnika, qurilish, ishlab chiqarish va transport sohalaridagi yutuqlar hayotni qulaylashtirmoqda. Biroq bu qulayliklar zahirida tabiiy resurslarning haddan ziyod ekspluatatsiyasi, chiqindilar muammosi va atmosfera ifloslanishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, har bir fuqaroning atrof-muhitni muhofaza qilishdagi amaliy majburiyatlari tobora dolzarb masalaga aylanmoqda.

Ekologik muhofaza nafaqat davlat va hukumat zimmasidagi vazifa, balki oddiy aholi – har bir shaxs zimmasidagi burchdir. Qonun hujjatlarida belgilanganidek, **fuqarolar atrof-muhitga zarar yetkazmaslik, tabiat resurslaridan oqilona foydalanish, chiqindilarni to'g'ri tashlash, yashil hududlarga e'tiborli bo'lish, hayvonot va o'simlik dunyosini asrash kabi amaliy majburiyatlarga ega.**

Masalan, odamlarning kundalik hayotidagi eng sodda harakatlari — chiqindilarni ajratib yig'ish, plastik iste'molini kamaytirish, yovvoyi hayvonlarga zarar yetkazmaslik, daraxtlarni asrash, suv va elektrni tejash – bularning barchasi kichik ko'rinsa-da, tabiat uchun ulkan foyda keltiradi. Bu majburiyatlar nafaqat axloqiy, balki huquqiy asosga ham ega. O'zbekiston Respublikasi "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonunining 22-moddasi ikkinchi bandiga ko'ra "Chiqindi bilan bog'liq ishlarni amalga oshirishning atrof muhitga xavfsizligi uchun chiqindilarning mulkdorlari javob beradilar. Chiqindi bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish obyektlarini tegishli hududga joylashtirish masalalarini mahalliy davlat hokimiyati organlari

hal qiladi” deb belgilangan bo‘lib, fuqarolar o‘zi tomonidan yuzaga kelgan chiqindilarga o‘zi javob berishi belgilab o‘tilgan.

Shuningdek, fuqarolarning amaliy majburiyatlari orasida **ekologik ong va madaniyatni rivojlantirish, bolalar va yoshlar orasida atrof-muhitga mehr uyg‘otish, o‘zining yashash joyida tozalikni saqlash, jamoaviy obodonlashtirish ishlarida qatnashish** kabi faoliyatlar ham kiradi. Bu majburiyatlarni bajargan fuqaro nafaqat ekologiyani, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlaydi.

Shuni unutmaslik kerakki, har qanday qonun yoki davlat dasturi fuqarolarning ongli ishtirokisiz natija bermaydi. Davlat ekologiyani himoya qiladi, lekin uni amalda saqlab qoladigan — fuqarolarning o‘zidir. Shaxsiy mas‘uliyat va ekologik madaniyat orqali aholi tabiatning eng yaqin va eng ishonchli himoyachisiga aylanishi mumkin.

Aholining atrof-muhitni muhofaza qilishdagi amaliy majburiyatlari – bu kelajak avlodlar uchun tabiiy boyliklarni asrab qolish, ekologik muvozanatni saqlash va inson salomatligi uchun qulay muhit yaratishga bo‘lgan shaxsiy hissasidir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining muqaddima qismida shunday deyilgan: **mamlakatimizning bebaho tabiiy boyliklarini ko‘paytirishga hamda hozirgi va kelajak avlodlar uchun asrab-avaylashga hamda atrof-muhit musaffoligini saqlashga astoydil ahd qilib, ushbu Konstitutsiyani qabul qilamiz va e‘lon qilamiz.** Bu jumladan ko‘rishimiz mumkinki, Konstitutsiya umumxalq saylovi orqali qabul qilinishi, har bir fuqaro o‘zining majburiyatiga yuqoridagi vazifalarni olganini ko‘ramiz. Shunday ekan, har birimiz bu borada o‘z o‘rnimizni anglab, faol bo‘lsak, yashil va barqaror kelajakni birgalikda barpo eta olamiz.

### **III Fuqarolarning ekologik faolligi va jamoatchilik nazorati.**

Bugungi ekologik inqirozlar – iqlim o‘zgarishi, havo va suv ifloslanishi, chiqindilar muammosi – insoniyatdan nafaqat texnologik va huquqiy yechimlar, balki fuqarolik faolligini ham talab qilmoqda. Ayniqsa, shaharlarda aholining ekologik xabardorligi va ishtiroki barqaror rivojlanish yo‘lida hal qiluvchi omillardan biridir. Zero, fuqarolarning ekologik faolligi va jamoatchilik nazoratini amalga oshirishi davlat ekologik siyosatining muhim ustuniga aylanmoqda.

Ekologik faollik — bu fuqarolarning atrof-muhit muhofazasida faol ishtirok etishi, ekologik qarorlar qabul qilinishida ovozga ega bo‘lishga intilishi, jamoaviy tashabbuslarda qatnashishi, ekologik huquqlardan xabardor bo‘lishi va ularni himoya qilishi bilan namoyon bo‘ladi. Masalan, plastik chiqindilarga qarshi kurashish, daraxt ekish, ekologik ta‘lim targ‘iboti, tozalik aksiyalari — bularning barchasi ekologik faollik shakllaridir. Xalqaro darajadagi amaliyotga qaraydigan bo‘lsak, rivojlangan davlatlarda ekologik faollik nafaqat fuqarolarning shaxsiy tashabbusi, balki tizimli davlat siyosati, qonunchilik, fuqarolik jamiyati va texnologik innovatsiyalar bilan qo‘llab-quvvatlanadi. Shaharlarida tabiati eng toza va chiqindisiz hisoblanadigan Shvetsiyada **Green Roofs**[6] (yashil tomlar) amaliyoti fuqarolar tomonidan keng targ‘ib etilgan. Bunga sabab, shaharlarda amalga oshirilayotgan jadal qurilishlar natijasida shahar hududlarida yashil maydonlarning kamayishiga olib keladi. Shvetsiya esa bunga innovatsion yechim o‘ylab topgan. Ya‘ni, qurilayotgan uylarning ustini yashillikka burkash amaliyoti. Bu shaharlarda yashillikning ko‘payishiga va havo haroratini kamayishiga olib keladi. Biz O‘zbekiston Respublikasi poytaxti Toshkent misolida ko‘radigan bo‘lsak, hozirgi vaqtga kelib, qurilishlarning jadal darajada amalga oshirilayotganligi, daraxtlarga moratoriy joriy qilinishiga qaramasdan kesilayotganligi va yer osti suv sathining pasayayotganligi shahar



hududida tez tez chang bo'ronlari qoplab olishiga va atmosfera havosining ifloslanishiga hamda yashil hududlarning qisqarishiga olib kelmoqda. Yuqoridagi amaliyotni shaharlarda qo'llasak, yuqoridagi muammolarni sezilarli darajada yaxshilagan bo'lamiz.

Jamoatchilik nazorati – bu ochiqlik va javobgarlik kafolati hisoblanib, O'zbekiston Respublikasi "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonuning 15-moddasiga ko'ra, fuqarolar quyidagi huquqlarga ega:

jamoatchilik nazoratini amalga oshirayotganda tadbirlar o'tkazish tashabbusi bilan chiqishga, ularni tashkil etishga, shuningdek ularda ishtirok etishga;

jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan axborotni qonunchilikka muvofiq davlat organlaridan so'rab olishga;

jamoatchilik nazorati natijalariga ko'ra takliflar va tavsiyalar tayyorlashga hamda ularni tegishli davlat organlariga ko'rib chiqish uchun yuborishga;

fuqarolarning, yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlari, jamiyat manfaatlari buzilganligi faktlari aniqlangan taqdirda, materiallarni huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yuborishga;

davlat organlarining qonunga xilof qarorlari, ular mansabdor shaxslarining xatti-harakatlari (harakatsizligi) ustidan bo'ysunuv tartibida yuqori turuvchi organga yoki mansabdor shaxsga yoxud qonunda belgilangan tartibda sudga shikoyat qilishga;

jamoatchilik nazorati natijalarini e'lon qilishga haqlidir.

So'nggi yillarda dunyoda ham, O'zbekistonda ham fuqarolik jamiyati vakillari tomonidan ko'plab ekologik tashabbuslar ilgari surilmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va ochiq axborot platformalari ekologik muammolar haqida jamoatchilik fikrini shakllantirish, yoshlarning ekologik madaniyatini oshirishda muhim vositaga aylangan. O'zbekiston Prezidenti ta'kidlaganidek, **«jamoatchilik nazorati bu — faqatgina davlat idoralari faoliyati ustidan nazorat emas, balki jamiyatning o'zini o'zi boshqarish usuli, boshqacha aytganda, fuqarolik jamiyatini taraqqiy toptirishning muhim omillaridan biridir»**.

Masalan, daraxtlarning noqonuniy kesilishiga marotoriy e'lon qilingan bo'lishiga qaramasdan O'zbekistonda 2023-yilning 9 oyida daraxtlarning noqonuniy kesilishi bilan bog'liq 2427 ta huquqbuzarlik qayd etildi. Bundan ko'rishimiz mumkinki, hukumat tomonidan qaror qabul qilinishi huquqbuzarlikning oldi olinganligini bildirmaydi. Bu holatni oldini olishning bitta yo'li jamoatchilik nazoratini kuchaytirish va qaror ijrosini ochiqligini ta'minlashdan iborat. Agar shu harakatlar amalga oshirilsa, davlat organlari tezroq va samarali choralar ko'rishga majbur bo'ldi. Bu esa fuqarolik jamiyati va hukumat o'rtasida ekologik sohada sog'lom muloqot shakllanishiga olib keladi.

Ekologik muhofaza yo'lida davlatning harakati yetarli emas — fuqarolarning ekologik faolligi va jamoatchilik nazorati bu yo'ldagi zaruriy shartlardandir. Har bir fuqaro atrof-muhitni muhofaza qilishda faollik ko'rsatib, o'z huquqlari bilan bir qatorda majburiyatlarini ham anglagan holda harakat qilsa, ekologik xavfsizlik va sog'lom hayot muhiti barpo etiladi. Bu esa kelajak avlodlar uchun yashashga yaroqli, barqaror muhitni kafolatlaydi.

Shaharda ekologik holat kundan kunga yomonlashayotganligi sababli shahar aholisi ekologik faollikni ko'proq amalga oshirishi zarur. Chunki, shahar aholisi ekologik muammolarni bartaraf qilishda bevosita ta'sirga ega hisoblanadi. Misol uchun quyidagi ekologik harakatlar tashkil etilishi ekologik xavfni kamayishiga ko'maklashishi mumkin:

Ko'ngilli ekologik guruhlar (mahallalarda)

### Jamoatchilik eshituvlari

#### Ekologik targ'ibot va ta'lim

Xalqaro tajribalarda (masalan, Germaniya, Janubiy Koreya) fuqarolar ekologik masalalarda hukumat bilan hamkorlikda faol ishlaydi. Janubiy Koreyada hozirgi kunga kelib **“Smart Green City”**[7] loyihasi jamoatchilik tomonidan yuksak baholanib, buning natijasida shaharlarni ekologik jihatdan barqaror qilishga umid qilinmoqda. O'zbekistonda ham bu yo'nalishda turli harakatlar olib borilib, **“Yashil makon”**[8] umummilliy loyihasi ishlab chiqilib, turli harakatlar amalga oshirilmoqda. Bu umummilliy loyihani samaradorligini oshirish uchun jamoatchilik eshituvlarini kuchaytirish va ekologik targ'ibot harakatlarini ko'paytirish lozim deb hisoblaymiz.

**Xulosa.** Shahar aholisi atrof-muhitni muhofaza qilish borasida muhim huquq va majburiyatlarga ega bo'lib, ular barqaror urbanizatsiya va ekologik xavfsizlikni ta'minlashda hal qiluvchi o'rin tutadi. Fuqarolar sog'lom va toza muhitda yashash huquqiga ega bo'lishi bilan birga, o'z faoliyati orqali tabiatga zarar yetkazmaslik, chiqindilarni to'g'ri boshqarish, yashil hayot tarzini qo'llab-quvvatlash va jamoatchilik nazoratida faol ishtirok etish kabi majburiyatlarni ham bajarishi zarur.

Zamonaviy shaharlar duch kelayotgan ekologik muammolar – havo ifloslanishi, chiqindilar muammosi, yashil hududlarning qisqarishi – aholining ekologik ongini oshirish, ularning huquqiy savodxonligini kuchaytirish va fuqarolik faolligini rag'batlantirish zarurligini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, qonuniy asosda kafolatlangan huquqlarni to'g'ri anglash va ularni amalga oshirishda jamoatchilik va davlat o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Shaharlarda atrof-muhitni muhofaza qilish muammosi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Shahar aholisi bu jarayonda ham huquqlarga, ham majburiyatlarga ega. Ularning bu sohadagi faol ishtiroki toza va sog'lom yashash muhitini yaratishda juda muhim.

Shahar aholisining atrof-muhitni muhofaza qilishdagi huquqlari va majburiyatlari bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Faqatgina o'z huquqlarini talab qiladigan va majburiyatlarini unutadigan fuqarolar emas, balki o'z **mas'uliyatini anglagan fuqarolar atrof-muhitni muhofaza qilishda chinakam o'zgarishlarga erisha oladi.**

Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun quyidagi takliflar maqsadga muvofiq:

1. Maktablar, universitetlar va ommaviy axborot vositalari orqali ekologik ta'lim va ma'rifatni kuchaytirish lozim. Bu, yosh avlodga tabiatga bo'lgan hurmatni shakllantirish bilan birgalikda o'z huquqlarini talab qilish va majburiyatini o'z vaqtida amalga oshirishga yordam beradi.
2. Hukumat organlari atrof-muhitga oid qonunlar va qoidalarga rioya etilishini ta'minlash uchun jamoatchilik nazoratini kuchaytirib borishi kerak. Agar ekologiyaga oid qabul qilinayotgan va qabul qilingan qonunlarda jamoatchilik nazoratini doimiy ta'minlashni yo'lga qo'ysak, yuzga kelayotgan har qanday muammoni oldindan aniqlab, bartaraf qilish yo'llari topilgan bo'lardi.
3. Ekologik tashabbuslar va loyihalarni moliyaviy va ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash, jamoatchilik faolligini oshirish uchun imkoniyatlar yaratish muhim. Jamiyatning ishtirokini to'g'ri rag'batlantira olsak, ekologiyaga qiziqish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan yondashuvlarni tezroq o'z yo'lga tushirgan bo'lamiz.

4. Shaharlarda chiqindilarni qayta ishlash, muqobil energiya manbalaridan foydalanish, atmosfera havosini ifloslantirish oldini olish va yashil maydonlarni ko'paytirish bo'yicha zamonaviy texnologiyalarni qo'llash zarur.

Shu bois, aholining ekologik huquqlari va majburiyatlarini huquqiy, ijtimoiy va ma'rifiy jihatdan mustahkamlash orqali shahar ekologik muhitini yaxshilash, kelajak avlodlar uchun sog'lom hayot tarzini yaratish mumkin bo'ladi.

#### **Adabiyotlar/Литература/References:**

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 09.12.1992 yildagi 754-XII-son
2. Aarhus Convention implementation reports, UNECE.org
3. Bobir Turdiev PhD researcher at the Law Enforcement Academy, Tashkent, Uzbekistan "ENHANCING ENVIRONMENTAL TRANSPARENCY IN UZBEKISTAN: LEGAL PERSPECTIVES FROM THE AARHUS CONVENTION FRAMEWORK" [https://inlibrary.uz/index.php/tajpslc/article/view/54288?utm\\_source=chatgpt.com](https://inlibrary.uz/index.php/tajpslc/article/view/54288?utm_source=chatgpt.com)
4. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 12.04.2018 yildagi O'RQ-474-son
5. Dai, M. How to Enhance Public Participation in Environmental Governance? Evidence from China. Sustainability 2024, 16, 3154. <https://doi.org/10.3390/su16083154>
6. Renewable and Sustainable Energy Reviews Volume 94, October 2018, Pages 1179-1191 "Carbon sequestration potential for mitigating the carbon footprint of green stormwater infrastructure" Emad Kavehei, G.A. Jenkins, M.F. Adame, C. Lemckert c
7. <https://www.mq.edu.au/research/research-centres-groups-and-facilities/centres/smart-green-cities>
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 30.11.2024 yildagi 804-son

# SCIENCEPROBLEMS.UZ

## IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

*№ 5/7 (5) – 2025*

## АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

## ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM”  
mas'uliyati cheklangan jamiyati

**Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

**Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).